

บทที่ 2

ประวัติและลักษณะของแหวนในวรรณคดีไทย

แหวนเป็นเครื่องประดับอย่างหนึ่งในบรรดาเครื่องประดับร่างกายหลายชนิดของมนุษย์ ในระยะเริ่มแรกรูปแบบของแหวนจะเรียบง่าย ต่อมาจึงมีการพัฒนารูปแบบเรือนแหวนให้แปลกออกไป และนำอัญมณีมาประดับบนเรือนแหวนให้สวยงามยิ่งขึ้น วัตถุประสงค์ในการสวมแหวนก็ไม่เพียงแต่เพื่อประดับร่างกายให้สวยงามเท่านั้น แต่คนไทยยังสวมแหวนเพื่อความเป็นสิริมงคล ใช้สวมเพื่อบอกฐานะของเจ้าของ และคนไทยยังได้นำแหวนมาใช้ในชนบประเพณีบางประการอีกด้วย

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับแหวน

1. การจำแนกประเภทของเครื่องประดับ

ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง แต่ในการแต่งกายมนุษย์ยังต้องมีเครื่องประดับอื่น ๆ อีก เช่น เครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ พระราชินี และพระราชวงศ์ชั้นสูง ประกอบด้วย พระชฎา พระเกี้ยว กรองศ้อ กุณฑล พานหุรีด ทองกร ชำมรงค์ สິงวาล และทับทรวง เป็นต้น สำหรับเครื่องประดับของสามัญชน ได้แก่ สร้อย ต้มหู จี้¹ จัน¹ กำไล แหวน และเข็มขัด เป็นต้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,

¹ จี้ หมายถึง เครื่องประดับคอชนิดหนึ่งคล้ายกับทรวงและจี้ใหญ่กว่าจี้แต่เล็กกว่าตาบและทับทรวง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2538 : 222)

2533 : 198) เครื่องประดับร่างกายเหล่านี้นอกจากช่วยเสริมให้การแต่งกายงดงามยิ่งขึ้นแล้ว ยังบ่งบอกฐานะของผู้ใช้ และบางชนิดยังถือเป็นวัตถุมงคลได้อีกด้วย

จากเอกสารการสอนชุดวิชาศิลปะกับสังคมไทย หน้าที่ 6-11 ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2533 : 240-241) พชร โมสิกรัตน์ ได้จำแนกเครื่องประดับตกแต่งร่างกายของคนไทย ออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

1.1 เครื่องประดับที่แสดงฐานะ ได้แก่ เครื่องต้น

เครื่องราชอิสริยาภรณ์¹ เครื่องหมายยศตำแหน่งต่าง ๆ² ตลอดจนเครื่องถนิมพิมพาภรณ์³ ซึ่งใช้สวมใส่เพื่อให้สัมพันธ์กับฐานะที่ดำรงอยู่ทั้งในทางราชการ ฐานะทางสังคม และฐานะทางเศรษฐกิจ

เครื่องต้นที่เป็นเครื่องประดับของพระมหากษัตริย์ปรากฏอยู่ในกฎหมายเทียรบาลสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ประกอบด้วย มหามงกุฎ มหาทนต์ พาทูัด ถนิมมาลัย สະຂິ້ງ อุดรี อุดรา ควงไค 7 แถว ชำมรงค์ สนับเพลา รัศมีผล กองเชิง และรองพระบาท (กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4, 2505 : 132) เครื่องประดับเหล่านี้ช่างจะออกแบบและประดิษฐ์อย่างงดงาม ต่างจากเครื่องประดับของสามัญชน สร้อยมหาสังวาลและชำมรงค์ของพระมหากษัตริย์จะประกอบด้วยอัญมณี 9 ชนิด คือ เพชร ทับทิม มรกต บุษราคัม โทเมน นิล มุกดา เพทาย และไพฑูรย์

1.2 เครื่องประดับเพื่อความสวยงามและเป็นสิริมงคลและป้องกันภัย เครื่องประดับชนิดนี้อาจจะประดิษฐ์อย่างสวยงามหรือไม่ก็ได้ แต่มีประโยชน์ทางใจแก่ผู้ใช้

¹ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ คือสิ่งซึ่งเป็นเครื่องหมายแสดงเกียรติยศและบำเหน็จความชอบ พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นสำหรับพระราชทานเป็นบำเหน็จความชอบในราชการหรือส่วนพระองค์ เรื่อกันทั่วไปว่าเหรียญตรา (ส่วนนะ ศุภวารณกิจ, 2522 : 1)

² เครื่องหมายยศตำแหน่งต่าง ๆ ดูรายละเอียดหน้า 49

³ เครื่องถนิมพิมพาภรณ์ หมายถึง เครื่องประดับร่างกาย (กรมศิลปากร, 2535 : 34)

เช่น พระเครื่อง ตะกรุด และเครื่องประดับที่เป็นอัญมณี สำหรับเครื่องประดับที่เป็นอัญมณีนั้น เชื่อกันว่าสามารถใช้เป็นเครื่องรางป้องกันภัยและเป็นมงคลแก่ผู้สวมใส่ โดยผู้ใส่จะเลือกชนิดและสีของอัญมณีให้ถูกโฉลก¹ หรือตรงกับราศีเกิด² เช่น เชื่อว่าหากใช้เครื่องประดับทับทิมผู้ใส่จะมีสุขภาพดี หรือใช้เครื่องประดับนพรัตน์จะทำให้มีสง่าราศีและเป็นสิริมงคล เป็นต้น

1.3 เครื่องประดับเพื่อความสวยงาม มนุษย์สวมใส่เครื่องประดับเพื่อตกแต่งร่างกายให้สวยงามเป็นสิ่งสำคัญ แม้ว่าเครื่องประดับชนิดนั้น ๆ จะเป็นเครื่องแสดงฐานะหรือเป็นวัตถุมงคลก็ตาม แต่การประดิษฐ์มักจะมีค่าไปถึงความสวยงามเป็นสิ่งสำคัญ เครื่องประดับเพื่อความสวยงาม เช่น กำไล สร้อย จี้ และจี้เงิน เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าแหวนเป็นเครื่องประดับที่สามารถรวมอยู่ได้ทั้ง 3 ประเภท คือนอกจากใช้ประดับเพื่อความสวยงามแล้ว ยังแสดงฐานะของผู้ใช้ และแหวนที่มีอัญมณีบางชนิดประดับเรือนแหวนยังถือเป็นสิริมงคลใช้เป็นเครื่องรางของขลังได้อีกด้วย

2. ความหมายของแหวน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2538 : 866) ได้ให้ความหมายของแหวนไว้ว่า "แหวน [แหวน] น. เครื่องประดับสำหรับสวมนิ้ว ทำด้วยเงินหรือทอง เป็นต้น"

¹ โฉลก น. หมายถึง โชค, โอกาส (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2538 : 254)

² ในตำราโหราศาสตร์ได้กำหนดปริมณฑลแห่งพื้นแผ่นดินฟ้าเรียกว่า "จักรราศี" แล้วแบ่งจักรราศีออกเป็น 12 ส่วน แต่ละส่วนเรียกว่า "ราศี" โดยเรียกชื่อตามกลุ่มดาวที่ประจำอยู่คือ ราศีเมษ ราศีพฤษภ ราศีเมถุน ราศีกรกฎ ราศีสิงห์ ราศีกันย์ ราศีตุลย์ ราศีพิจิก ราศีธนู ราศีมังกร ราศีกุมภ์ และราศีมีน (เทษย์ สาริกบุตร, 2511 : 35-37)

เปลือก ๗ นคร (2517 : 515) ได้ระบุไว้ว่า แหวน หมายถึง เครื่องประดับสำหรับสวมนิ้ว รูปเป็นวงกลม

สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ ของปรีชา นิคมทอง (2532 : 907) ได้ให้ความหมายแหวนไว้ว่า แหวนเป็นเครื่องประดับสำหรับสวมนิ้ว ทำด้วยเงิน ทองแดง ทองเหลือง และทองคำ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า แหวน หมายถึง เครื่องประดับรูปวงกลมใช้สำหรับสวมนิ้ว อาจประดิษฐ์ด้วยโลหะชนิดใดชนิดหนึ่ง เช่น ทองแดง ทองเหลือง เงิน หรือทองคำ เป็นต้น นอกจากแหวนวงเกลี้ยงแล้วในการประดิษฐ์แหวนช่างอาจใช้อัญมณีชนิดต่าง ๆ ประดับบนตัวเรือนแหวนด้วย

3. ลักษณะและรูปทรงของแหวน

แหวนเป็นเครื่องประดับที่มีลักษณะเป็นรูปกลมใช้สำหรับสวมนิ้ว แหวนวงหนึ่ง ๆ จะมีส่วนประกอบสำคัญ คือส่วนที่เป็นตัวเรือนแหวน และแหวนบางวง นอกจากตัวเรือนแหวนแล้วอาจมีส่วนที่เรียกว่า หัวแหวนด้วย

3.1 ตัวเรือนแหวน คือส่วนที่เป็นวงแหวนทรงกลมใช้สำหรับสวมนิ้ว ส่วนที่เป็นตัวเรือนแหวนนี้จะทำด้วยโลหะชนิดต่าง ๆ ตามฐานะทางการเงินของผู้ใช้ เช่น ตะกั่ว ทองแดง ทองเหลือง นาก เงิน ทองคำ หรือทองคำขาว เป็นต้น ตัวเรือนแหวนอาจใช้เฉพาะโลหะมาประดิษฐ์เป็นแหวนวงเกลี้ยง คือแหวนที่ไม่มีอัญมณีใด ๆ ประดับ หรือตัวเรือนแหวนบางวงอาจใช้อัญมณีฝังที่ตัวเรือนเป็นระยะ ๆ เพื่อความสวยงามก็ได้ นอกจากนั้นบางท้องถิ่น บางยุค บางสมัยอาจนิยมนำสิ่งอื่นที่ไม่ใช่โลหะมาประดิษฐ์เป็นตัวเรือนแหวน เช่น กะลามะพร้าว เปลือกหอย หรืองาช้าง เป็นต้น

3.2 หัวแหวน คือส่วนบนของแหวนซึ่งช่างฝีมือจะนิยมใช้อัญมณีชนิดต่าง ๆ ประดับ เช่น แหวนเพชร คือแหวนที่ใช้เพชรประดับหัวแหวน หรือถ้าเป็นแหวนที่ประดับด้วยอัญมณีเป็นรูปทรงต่าง ๆ ส่วนหัวแหวนก็จะปรากฏเป็นรูปนั้น ๆ เช่น แหวนเว็อนครุฑ ส่วนหัวแหวนจะมีรูปครุฑ และแหวนมณฑปส่วนหัวแหวนจะมียอดแหลมยกขึ้นคล้ายยอดมณฑป เป็นต้น

สำหรับรูปทรงของแหวนนั้น วรณรัตน์ ตั้งเจริญ (2526 : 25-26) กล่าวว่า ในการออกแบบรูปทรงของแหวนผู้ออกแบบต้องคำนึงถึงผู้ใช้ว่าเป็นใครและใช้ในโอกาสใด นอกจากนั้นลักษณะของรูปทรงจะต้องมีคุณค่าทางความงามมาเกี่ยวข้องด้วย แหวนของผู้ชายตัวเรือนแหวนจะมีรูปทรงที่บดบังมีความแข็งแรงรูปทรงเรียบง่าย ไม่มีลวดลายซับซ้อน เป็นแหวนที่สวมสบายและใช้ได้ทุกโอกาส และหัวแหวนก็จะไม่นิยมใช้อัญมณีสีจืดจางประดับ แต่ถ้าเป็นแหวนของผู้หญิง รูปทรงจะโปร่งบาง มีความสวยงาม ลวดลายละเอียดใช้อัญมณีมีค่าสีต่าง ๆ ประดับทั้งส่วนที่เป็นตัวเรือนแหวน และหัวแหวน นอกจากนั้นแหวนของผู้หญิงจะออกแบบโดดเด่นถึงโอกาสที่ใช้ด้วย

4. การจำแนกประเภทแหวน

จากประวัติการแต่งกายของคนไทย สามารถแยกประเภทของแหวนได้ 2 ประเภท ดังนี้

4.1 แหวนที่ใช้อัญมณีประดับ คนไทยนิยมนำแก้วผลึก และอัญมณีมาประดับแหวนมาตั้งแต่สมัยทวารวดี (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาชิราช, 2533 : 176) สมัยสุโขทัยนิยมแหวนทองคำประดับพลอยหลากสี และแหวนเพชร ส่วนสมัยรัตนโกสินทร์นิยมแหวนประดับด้วยอัญมณี 9 ชนิด คือเพชร ทับทิม มรกต บุษราคัม โทเมน นิล มุกดา เพทาย และไพฑูริย์ แต่อัญมณีที่นิยมมากที่สุดคือ เพชร (ประกอบ โสภประการ, 2513: 152) แหวนบางวงอาจมีอัญมณีเพียงชนิดเดียวประดับ แต่แหวนบางวงอาจประดับด้วยอัญมณีหลายชนิด โดยจะเรียกชื่อแหวนตามชนิดของอัญมณีที่ใช้ประดับ

เช่น แหวนที่มีเพชรประดับ เรียกว่าแหวนเพชร แหวนที่ใช้ทับทิมประดับ เรียกว่าแหวนทับทิม แหวนที่ประดับด้วยอัญมณี 9 ชนิด เรียกว่าแหวนนพเก้า หรือเรียกตามอัญมณีที่เด่นที่สุดบนหัวแหวน เช่นแหวนที่มีเพชรและพลอยประดับ ก็ยังคงเรียกว่าแหวนเพชร เป็นต้น

4.2 แหวนที่มีลักษณะรูปร่างต่าง ๆ ในสมัยโลหะแหวนที่คนไทยสวม เป็นเพียงแหวนสัมฤทธิ์วงเกลี้ยงไม่มีลวดลายใด ๆ (กรมศิลปากร, 2535 : 44) และเมื่อ พ.ศ. 400 คนไทยยังคงสวมแหวนทองคำและแหวนโลหะวงเกลี้ยง ("ประวัติการแต่งกายของคนไทย", 2525 : 56) การประดิษฐ์แหวนเป็นรูปร่างต่าง ๆ เพิ่งจะนิยมนั้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง (กรมศิลปากร, เรื่องเดียวกัน : 161) เช่น ออกแบบเป็นแหวนเรือนครุฑ แหวนมณฑป แหวนงู แหวนรังแตน หรือแหวนพิรอด เป็นต้น แหวนที่มีรูปร่างต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วบางครั้งช่างอาจจะนำอัญมณีมาประดับ เพื่อความสวยงาม เช่น แหวนมณฑปส่วนยอดจะฝังทับทิม 1 เม็ด แหวนงูจะใช้เพชรพลอยฝังเป็นนัยน์ตา เป็นต้น

ประวัติและลักษณะของแหวนที่ปรากฏในวรรณคดีไทย

วรรณคดีเป็นผลงานอันเกิดจากการสร้างสรรค์ของกวี และกวีมีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างแนบแน่น ดังที่ วิถี ศิวะศรีสุภานนท์ (2531 : 96) ได้กล่าวไว้ว่า

กวีถึงจะคนเดียวก็เปรียบเหมือนสามคนคือ นอกจากเป็นนักประพันธ์ ช่างแต่งหนังสือแล้ว ยังเป็นหน่วยหนึ่งของคนรุ่นนั้นสมัยนั้น และเป็นพลเมืองอีกด้วย เนื่องจากเหตุนี้นอกจากจะต้องสังวรในอาชีพประพันธ์ของคนในฐานะที่เป็นกวีแล้ว ในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของคนสมัยนั้น ก็ย่อมจะทำเอาหูไปนาเอาตาไปไร่

เสียดกับเหตุการณ์ที่ตนเห็นค่าตาประจักษ์อยู่แก่ใจหาได้ไม่ และใน
ฐานที่เป็นพลเมืองอีกเล่า ก็จำต้องใส่ใจในเหตุการณ์บ้านเมือง
ความเคลื่อนไหวของประเทศชาติ ตลอดจนของขึ้นและอาชีวะของ
ตนเป็นหน่วยหนึ่งอีกด้วย

ดังนั้นบรรณคดีจึงมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ความเป็นไปของสังคมย่อมจะปรากฏอยู่ในบรรณคดีไม่มากก็น้อย

ด้วยเหตุที่คนในสังคมไทยนิยมสวมแหวนเป็นเครื่องประดับตกแต่ง
ร่างกาย โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการแต่งกายนี้เอง กวีจึงรับเอา
ความนิยมดังกล่าวมาใช้เป็นวัฒนธรรมการแต่งกายของตัวละครด้วย โดยจะ
กล่าวถึงแหวนไว้ในบทแต่งองค์ทรงเครื่องของตัวละครในวรรณคดีไทยหลาย
เรื่อง สำหรับประวัติและลักษณะของแหวนที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทย มีดังนี้

1. แหวนที่ใช้อัญมณีประดับ

การผลิตแหวนเพื่อประดับตกแต่งร่างกายนั้น นอกจากใช้โลหะ
ต่าง ๆ เช่น ทอง ทองแดง ทองเหลือง เงิน หรือโลหะชนิดอื่นนำมาผลิตเป็น
แหวนวงเกลี้ยงแล้ว ช่างฝีมือของไทยยังมีวิธียกแบบให้มีความสวยงามมากยิ่งขึ้น
ขึ้น โดยเพิ่มสีสีกลงไปด้วยวิธีใช้อัญมณีประดับ ทำให้ได้แหวนหลากหลายชนิด
แหวนที่ใช้อัญมณีประดับ แบ่งได้ดังนี้

1.1 แหวนนพรัตน์ แหวนนพรัตน์มีชื่อเรียกได้หลายชื่อด้วยกัน คือ
แหวนนวรัตน์ แหวนเนาวรัตน์ หรือแหวนนพเก้า

แหวนนพรัตน์ เป็นแหวนที่ใช้อัญมณี 9 ชนิด ชนิดละสี รวมกันเลื่อม
เป็นแหวน จึงเรียกว่าแหวนนพรัตน์ อัญมณีทั้ง 9 ชนิด คือ เพชร ทับทิม มรกต
บุษราคัม โภกเมนิ นิล มุกดา (มุกดาหาร) เพทาย และไพฑูรย์ ส.พลายน้อย

(2534 : 26) กล่าวไว้ว่า แหวนนพรัตน์เป็นแหวนสำคัญมาแต่โบราณ ใช้ได้เฉพาะพระมหากษัตริย์ ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ หรือผู้ที่พระมหากษัตริย์พระราชทานเท่านั้นบุคคลธรรมดาสามัญจะสวมแหวนนพรัตน์ไม่ได้

ในสมัยโบราณเมื่อพระมหากษัตริย์ไทยยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยยศแก่ขุนนาง ข้าราชการบริวาร ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ แหวนนพรัตน์เป็นเครื่องสำคัญศออย่างหนึ่งที่พระมหากษัตริย์บุคคล 6 ระดับ คือ เจ้าฟ้า พระบรมราชินี พระสยามมกุฎราชกุมารี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และเจ้าพระยาสุพรรณบัฏ^๑ (ปกิณกวิทิตจากสยามจดหมายเหตุ, ม.ป.ป. : 21-27)

ด้วยความสำคัญของแหวนนพรัตน์ดังกล่าว กวีจึงได้นำแหวนนพรัตน์มาใช้เป็นเครื่องประดับของตัวละครด้วย วรรณคดีไทยที่มีแหวนนพรัตน์ปรากฏอยู่ มีดังนี้

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ตอนไมธราพที่ชวป่า ไมธราททรงข้ามรงค์นพรัตน์ค่าประพันธ์มีว่า

สอดใส่ข้ามรงค์เนาวิรัตน์
พระหัตถ์นั้นจับคทาธร

มงกุฎแก้วจรัสประกายสร
บทจรมาขึ้นราชรถฯ
(รามเกียรติ์ เล่ม 2 : 310)

^๑ ขุนนางผู้ใหญ่ที่ได้รับพระราชทานแผ่นเงินที่จารึกราชทินนาม (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2538 : 656)

^๒ ขุนนางผู้ใหญ่ที่ได้รับพระราชทานแผ่นทองคำที่จารึกราชทินนาม (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2528 : 814)

----- พระพิทักษ์ชัยซึ่งปล้ำถอดข้ามรงค์
 พระราชวังมณฑลพมหาราชเมืองปัตตานี มาให้ที่ดั่งอื่นหม่อมสมประสงค์
 แดงเจ้าเมืองปัตตานีซึ่งส่งของจก บ้างโฉมของอกให้มิได้แคลง
 (พระอภิสมณีย์ เล่ม 1 : 253)

.....
 วิชาชื่อ เอื้เบบ ถักดั่งถึงแหวนหมั้นรักยี่ไว้หลายตอน เช่นใน
 ตอนเอื้เบบพิณนางรักของพระว ประโยมสุกรีเมืองมัทนธยา และนางจินตะทรา
 ทรงข้ามรงค์นักรักนี้ ถักนี้

ศรีอชสะอึ่งซึ่งจกชานฉิบ ตามประดัดหมรวดสดใส่
 ทกลงกรณลี้ดงมีเจ้าระไวบ สอดใส่เมวรักศน์ข้ามรงค์
 (เอื้เบบ : 46)

.....
 ตอนข้าง เอื้เบบ ถักดั่งถึงแหวนหมั้นรักยี่ไว้หลายตอน เช่นใน
 ตอนเอื้เบบพิณนางรักของพระว ประโยมสุกรีเมืองมัทนธยา และนางจินตะทรา
 ทรงข้ามรงค์นักรักนี้ ถักนี้

ทลงกรณลี้ดงมีเจ้าระไวบ ส่วนของลี้ดงมีเจ้าระไวบ
 ใล้มีครุฑราชกัณกับกิมฉิบฉวน เล็ดลงจกประสาทส่วนเสด็จมาฯ
 (เอื้เบบ : 232)

.....
 วิชาชื่อ เอื้เบบ ถักดั่งถึงแหวนหมั้นรักยี่ไว้หลายตอน เช่นใน
 ตอนเอื้เบบพิณนางรักของพระว ประโยมสุกรีเมืองมัทนธยา และนางจินตะทรา
 ทรงข้ามรงค์นักรักนี้ ถักนี้

ซึ่งจกชานฉิบตามประดัดหมรวดสดใส่ ไปบไว้ถกพจอยนลงนส่งใส่
 ทกลงกรณลี้ดงมีเจ้าระไวบ สอดใส่เมวรักศน์ข้ามรงค์
 (เอื้เบบ : 273)

๐
 ๘๙๕.๙๑๐๐๙
 ๐๒๖ น

จากหลักฐานที่กล่าวมาว่า ภูเขาน้ำหวานแพร์ตี้น่าจะใช้เป็นเครื่องประดับของ
ตัวละครมาถึงตัวละครหลักที่แต่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
แหวนแพร์ตี้นี้ที่ปรากฏในวรรณคดีส่วนใหญ่ก็จะใช้พรรณนาลักษณะของแหวน
เพียงแต่กล่าวถึงตัวละครสวมแหวนแพร์ตี้นี้เป็นเครื่องประดับ มีเพียงบางตอน
เท่านั้นที่บอกว่า เป็นแหวนที่มีสี เลื่อมพรายสวยงาม

1.2 แหวนเพชร แหวนเพชรเป็นแหวนที่ใช้เพชรเป็นอัญมณีประดับ
เพชรเป็นอัญมณีมี 8 เหลี่ยม หรือ 12 เหลี่ยม ถูกกับกมอยู่ใต้ผิวโลกกลิ้งหลาย
พันปี เพชรมีความแวววาว และมีแสงสะท้อนได้มากกว่าพลอยหินทุกชนิด
มีความแข็งมากที่สุดในโลก (ป. เทมปะญาตี, 2525 : 1) เพชรมีแสงประกาย
แวววาวสวยงาม จึงนิยมนำมาทำเครื่องประดับ คนไทยรู้จักใช้แหวนเพชรมา
ตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่ยังไม่เป็นที่นิยมมากนัก เมื่อซากทรวงดาวซาร์ดีเดินทาง
เข้ามาประเทศไทยได้บันทึกไว้ในจดหมายเหตุการณ์การเดินทางสู่ประเทศสยามว่า
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงส่งพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าพระยาเพชรบุรี
รับพระราชสาส์นจากชาวฝรั่งเศสให้เชิญ (ลีแยต์ ค. โทมบุตร, ตูแปล, 2517 :
46) แล้วมีบันทึกถึงคุณงามความดีของเจ้าพระยาเพชรบุรีว่า ไม่มีหลักฐานอื่นใด
กล่าวถึงภรรยาในเวลานั้น เพชรเป็นเครื่องประดับอัญมณี แหวนเพชรที่ถึงสมัย-
รัตนโกสินทร์จึงนิยมกันว่า เพชรเป็นอัญมณีที่มีค่ามากที่สุด พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงส่งพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าพระยาเพชรบุรีไปทูลเกล้าฯ ถวาย
จดหมายแก่รัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1171-1176, 2518 : 5) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พลกษัตริย์แห่งฝรั่งเศสซึ่งนิยมนำแหวนเพชรมาประดับ เป็นทองคำที่มีอัญ
มณีประดับด้วย เพชร (กฤษณาภรณ์, 2510 : 72) ส่วนผู้หญิงนิยมสวมแหวนเพชรเช่นกัน ทั้งผู้หญิง
ในราชสำนักและนอกวัง (กฤษณาภรณ์, 2510 : 161) พลกษัตริย์ฝรั่งเศส (กฤษณาภรณ์,
2510 : 120) ต่อมารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คนไทย
นิยมสวมแหวนเพชรในวงสังคมที่เรียกว่าวงแหวน (กฤษณาภรณ์, 2523 : 300)

ปัจจุบันแหวนเพชรยังเป็นที่นิยมกันในวงสังคมไทย นอกจากใช้ เป็น
เครื่องประดับที่ดูดีแล้ว คนไทยสมัยใหม่ยังนิยมนำแหวนเพชรเป็นแหวน
หมั้นอีกด้วย (กฤษณาภรณ์, 2523 : 34)

นอกจากคนในสังคมไทยจะนิยมสวมแหวนเพชรแล้ว ตัวละครในวรรณคดีไทยก็นิยมสวมแหวนเพชรเช่นกัน ดังปรากฏอยู่ในวรรณคดีหลายเรื่องต่อไปนี้

บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นวรรณคดีที่องค์กวีให้ตัวละครสวมแหวนเพชรมากกว่าแหวนชนิดอื่น และมากกว่าวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ด้วย ตอนที่กล่าวถึงแหวนเพชร เช่น ตอนที่วอนมาคันแต่งองค์ก่อนเสด็จไปครองกรุงศรีอยุธยา ดังนี้

ดาบทศทัณฑ์ทรงประดับบุษย์	สิ่งवालชมพุกสามสาย
พาหุรัดทองกรมึงกรกลาย	อำมรงค์เพชรพรายอลงการ
	(รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 13)

เมื่ออินทรชิตแต่งองค์ก่อนจะทำพิธีชุปสรพหมาสตร์ก็ทรงอำมรงค์เพชร คำประพันธ์ตอนนี้คือ

เฟื่องห้อยพลอยดวงมุกดาหาร	ทองกรแก้วประพาณีจานฉาย
พาหุรัดรูปวาสุกรีกราย	อำมรงค์เพชรพรายอลงการณ
	(รามเกียรติ์ เล่ม 2 : 628)

พระชาวนนิต (หนุมาน) เมื่อแต่งตัวก่อนออกเดินทางก็สวมแหวนเพชร ดังนี้

ทรงมหาอำมรงค์เพชรแพรว	มงกุฎแก้วจรัสประกายสร
ห้อยพวงมาลัยกรรเจียกจอน	กรกมพระขรรค์อันศักดิ์ดา
	(รามเกียรติ์ เล่ม 3 : 715)

ในบทละครเรื่องอุณรุท ก่อนที่พระอุณรุทจะเสด็จกลับกรุงฉรังกา พระองค์และนางอุษาได้ไปลาพระสุธาวาสฤาษี ในวันนั้นทั้ง 2 พระองค์ทรงข้ามรงค์เพชร ดังคำประพันธ์ว่า

ต่างทรงทอกรพาวหรีด	ข้ามรงค์เพชรจรัสตั้งหิ้งห้อย
มงกฏแก้วมรกตดวงลอย	กรรเจียกจอนชด้อยด้วยมุกดา
	(อุณรุท : 419)

อิเหนาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นวรรณคดีไทยอีกเรื่องหนึ่งที่ตัวละครสวมแหวนเพชรหลายตอน เช่น ตอน อิเหนาไปช่วยงานศพพระอัยยิกาที่เมืองหมันหสา อิเหนาทรงข้ามรงค์เพชร คำประพันธ์มีดังนี้

ข้ามรงค์เพชรพราวแวววิบ	กรรเจียกปรับรับทรงมงกฏ
เห็นบริษัฎกษิรอนสำหรับบุรุษ	งามดั่งเทพบุตรบทจรฯ
	(อิเหนา : 39)

นางบุษบาทรงข้ามรงค์เพชรเป็นเครื่องประดับเมื่อแต่งองค์ออกมา ใ้เฝ้าอิเหนา ดังนี้

ตาดประดับดอกดวงพวงเพชร	ทอกรแก้วกาบแก้วก่องก่ง
เข็มขัดวิตรอบเอวองค์	ข้ามรงค์เพชรเรืองรุจี
	(อิเหนา : 357)

เมื่ออำหริณ (สียะตรา) ถูกลักพาตัวไปคุมขังไว้ในเมืองมะงาดา
นางระดาหวันบุตรของระตุมะงาดา หลงรักอำหริณจึงลอบไปพบโดยแต่งตัว
เป็นสาวใช้ แต่แหวนที่นางสวมเป็นแหวนเพชร ดังคำประพันธ์คือ

ห่มสไบไว้สักลิ่นอาชอบ

หอมตลบเฟื่องฟุ้งดอกประหนึ่ง

ไว้สัอำมรงค์เพชรพราษพราษ

แล้วแค้นบัพุชชองมองมา

(อิเหนา : 881)

ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพลายแก้วบวชเฒ่า เครื่องแต่งตัว
ของเจ้านาคมีแหวนเพชรอยู่ด้วย ดังนี้

คำพอกดอกไม้ไหวสะบัด

คาดเข็มขัดถักสายเป็นลวดสอง

แหวนเพชรเม็ดอร่ามงามเรืองรอง

ให้ถือสองรูปเทียนบูชา

(ขุนช้างขุนแผน : 46)

อีกตอนหนึ่งที่กล่าวถึงแหวนเพชร คือตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง
ได้นางแก้วกิริษา เมื่อได้นางแก้วกิริษาแล้วขุนแผนได้มอบแหวนเพชรให้นาง
วงหนึ่ง คำประพันธ์ตอนนั้นว่า

ว่าพลางทางถอดซึ่งแหวนเพชร

ประคองเข็ดน้ำตาอ้ำร้องไห้

ชมแหวนแทนพลางสว่างใจ

สอดใต้นิ้วน้อยให้นางดู

(ขุนช้างขุนแผน : 377)

สำหรับในเรื่องพระอภัยมณี กวีกล่าวถึงแหวนเพชร ตอนพระอภัยมณี พบนางสุวรรณมาลี นางรักสินสมุทรอย่างโอรสจึงดูแลเอาใจใส่ จัดหาเครื่องทรงให้แต่ง ดังนี้

ข้ามรงค์ทรงใส่นิ้วพระหัตถ์	กระจ่างเม็ดเพชรรัตนประภัสสร
ประเวทหล้ากำไลใส่สวมกร	พอหุดห้อยนอบบองคล้องข้อม
	(พระอภัยมณี เล่ม 1 : 168)

จากการศึกษาวรรณคดีไทยที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่ากวีนิยมให้ตัวละครสวมแหวนเพชร โดยปรากฏอยู่ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก อุรุษ อิเหนา ขุนช้างขุนแผน และพระอภัยมณี ลักษณะของแหวนเพชรนั้นกวีจะพรรณนาไว้เหมือน ๆ กันว่า เพชรมีสีเดือมพราย แฉววาว และมีความสว่างเรืองรองสวยงาม

1.3 แหวนทับทิม แหวนทับทิมเป็นแหวนที่ใช้ทับทิมประดับเรือนแหวน บางครั้งเรียกแหวนปัทมราช สาเหตุที่คนไทยเรียกทับทิมเพราะสีของอัญมณีชนิดนี้เหมือนกับสีเมล็ดทับทิม คือมีตั้งแต่สีชมพูไปจนถึงสีแดง ทับทิมเป็นอัญมณีที่มีคนนิยมรองจากเพชร และถ้าหากเป็นทับทิมเม็ดสวยจริง ๆ ไม่มีตำหนิปรากฏจะมีราคาแพงกว่าเพชร (ศ.พลาชน้อย, 2534 : 91) ทับทิมมีกำเนิดตามธรรมชาติเป็นรูป 6 เหลี่ยม หากนำมาเจียรไนจะนิยมเจียรไนเป็นรูปหลังเบี้ย (ประสาค ทวีระนันท์, ม.ป.ป. : 14)

พม่าได้ชื่อว่าเป็นชาติที่มีอัญมณีทับทิมสวยงามที่สุด ทับทิมพม่าที่เรียกว่า ทับทิมรุ่ง มีเนื้อสี สีสวย ทับทิมพม่าเป็นทับทิมที่มีความงามตามธรรมชาติ สวยสดงดงาม แฉววาว ทนทานต่อความร้อน และการกระทบกระเทือนได้ดีกว่าเพชร ในศตวรรษที่ 16 ทับทิมมีราคาสูงกว่าเพชรถึง 10 เท่า (หทัย หัตถาภิรมย์, 2520 : 135) ชาวพม่าคงจะนำทับทิมมาใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่งร่างกายเช่นเดียวกับชาติอื่น ดังนี้

คำบอกเล่าของเลขานุการรัฐบาลเมืองร่างกุ้งกล่าวว่า เมื่อกองทัพอังกฤษจับพระเจ้าสีป่อกับพระมเหสีไปจากพระนครนั้นพระองค์ได้ทรงพระราชทานแหวนทับทิมวงหนึ่งเป็นบำเหน็จแก่นายเรือที่นำเสด็จไปถึงเมืองร่างกุ้ง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2505 : 71-72)

สำหรับประเทศไทยมีหลักฐานว่าได้นำทับทิมมาใช้เป็นเวลานานแล้ว เช่นในจดหมายเหตุรายวันของบาทหลวงเดอ ชัวซีชี ชาวฝรั่งเศส ที่เข้ามาเมืองไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้บันทึกไว้ตอนหนึ่งว่าพระองค์มีม้าลู่ถึง 6 ม้า อานม้าทำด้วยทองคำ ประดับด้วยทองคำและอัญมณีมีค่า เช่น เพชร ทับทิม มรกต และไข่มุก (ส. พลาชน้อย, 2534 : 113)

สำหรับในวรรณคดีไทยก็ว่าได้ใช้แหวนทับทิมเป็นเครื่องประดับของตัวละครในเรื่องต่อไปนี้

บทละครเรื่องอุณรุท กล่าวถึงท้าวจักรกฤษณ์และนางจันทมาลี แต่งองค์ก่อนจะเสด็จประพาสป่า ว่าทั้งสองพระองค์ต่างทรงขำมรงค์ทับทิมค่าประพันธ์คอนนี้ว่า

ขำมรงค์รายพลอยปัทมราช	มงกุฎเพชรโอภาสประภัสสร
ห้อยห่วงกุณฑลกรรเจือกจอน	ดอกไม้ที่ดอชรประดับกรรณ
	(อุณรุท : 30)

อีกตอนหนึ่งที่กล่าวถึงแหวนทับทิม คือตอนล้อมช้าง เมื่อหมอคชสารและพราหมณ์ได้พบช้างต้องตามคำราชาศัพท์ พระอุณรุทแต่งองค์ออกไปคล้องช้าง ขำมรงค์ที่ใช้ทรงในวันนั้นเป็นขำมรงค์เรือนทองประดับทับทิม ดังนี้

ตาบทิศร์ดองค์เครือขด	ประดับดวงมรกตคู่ต้น
พาหุรัดทองกรมิงกรพัน	ขำมรงค์เรือนสุวรรณทับทิมพราศ
	(อุณรุท : 569)

เรื่องลิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้กล่าวถึงแหวนทับทิมหลายตอน เช่น ตอนที่กล่าวถึงไปเมืองดาหา เครื่องทรงของพระองค์มีข้อมรงค์ทับทิมรุ่งอยู่ด้วย ดังคำประพันธ์ว่า

สร้อยสังวาลบานพับเพชรพวง	ทับทรวงจำหลักลายปลาแหม
ทองกรแก้วร่ำมุกามแกม	แววแวมข้อมรงค์รุ่งรุ่ง
	(อิเหนา : 453)

และอีกตอนหนึ่งคือ เมื่อกล่าวถึงการแต่งกายของป็นหนี (อิเหนา) ในตอนป็นหนีตามอนุภรรยาไปเมืองกาหลัง ป็นหนีสวมแหวนทับทิม ดังคำประพันธ์คือ

คาบทิศทับทรวงดวงกุดัน	สังวาลวรรณเนาวัตต์นรีจเร็จ
ข้อมรงค์ราชรมทับทิมเม็ด	ทองกรข้างละเจ็ดเส้นทรง
	(อิเหนา : 664)

บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กล่าวถึงแหวนทับทิมรุ่ง ในตอนที่พระอินทร์เสด็จมาทำท้าวสหัสวิมลคคณินเมือง เมื่อพระสังข์รับอาสาออกตีคคิ พระอินทร์ได้ให้พระวิศณุกรรมจัดเครื่องทรงนำไปมอบให้ เครื่องทรงนั้นมีข้อมรงค์สวมอยู่ด้วย ซึ่งเป็นข้อมรงค์เรือนครุฑ ประดับด้วยทับทิมรุ่ง คำประพันธ์ตอนนั้นมีว่า

ทองกรแก้วพุกามงามเงา	ทับทิมเท่าเม็ดข้าวโพดโชติช่วง
สร้อยสนสังวาลวรรณคู่แฉวง	รุ่งรุ่งข้อมรงค์เรือนครุฑ
	(บทละครนอก พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 : 160)

บางครั้งก็กล่าวถึงแหวนมณีโลหิต ซึ่งก็คือแหวนทับทิมสีแดงเลือด
 นั้นเอง สำหรับทับทิมสีแดงเลือดนี้ ป. เหมชะญาติ (2525 : 25-27) อธิบาย
 ไว้ว่า เป็นอัญมณีที่มีค่าสูง มีสีแดงแก่ดำ หรือสีเลือดคนกพิราบ มีทั้งโปร่งใส
 และครึ่งโปร่งใส ให้แสงสะท้อนแวววาวสวยงาม ได้รับความนิยมาตั้งแต่
 สมัยโบราณตราบนานทุกวันนี้ และประเทศที่มีทับทิมสีแดงมีชื่อที่สุดในโลกคือพม่า

วรรณคดีไทยที่กล่าวถึงแหวนมณีโลหิต เช่น บทละครเรื่องรามเกียรติ์
 พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ตอนท้าวทศรถแต่งองค์
 ก่อนยกทัพไปเมืองโรมพิต พระองค์ทรงช้ำมรงค์มณีโลหิต ดังนี้

ทอกรพาทูร์ตฤชงค์

ช้ำมรงค์มณีโลหิต

มงกุฎแก้วสุรภานต์ดอกไม้มัทศ

กษัตริย์จักรพรรเจ้าเอกจอน

(รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 274)

ทศกัณฐ์กับพระราชโอรส 2 พระองค์ คือ ทศคีรีวันและทศคีรีธร ยกทัพ
 ออกไปรบกับพระลักษมณ์ ทั้งสามพระองค์ต่างทรงช้ำมรงค์มณีโลหิต
 ดังคำประพันธ์ คือ

ทอกรพาทูร์ตรูปนาคี

ช้ำมรงค์มณีโลหิต

ต่างทรงมงกุฎชวลิต

ดอกไม้มัทศกษัตริย์จักรพรรเจ้าเอกจอน

(รามเกียรติ์ เล่ม 2 : 381)

จากข้อมูลศึกษาดังกล่าวจะเห็นว่า กวีพรรณนาลักษณะของแหวน
 ทับทิมว่าเป็น "ช้ำมรงค์ม่วงรุ่ง" หมายถึง แหวนทับทิมรุ่ง ซึ่งเป็นทับทิมเนื้อดี
 สีสว่างและแวววาว

1.4 แหวนมรกต แหวนมรกตเป็นแหวนที่ใช้มรกตเป็นอัญมณีประดับมรกตคือแร่สีเขียวชนิดหนึ่งที่หาได้ยากและมีราคาแพง สี่ที่นิยมกันว่าสวยที่สุดคือสีเขียวอำมะหะสี ซึ่งเป็นสีที่เกิดตามธรรมชาติ มีตั้งแต่สีเขียวเข้มไปถึงสีเขียวฟ้าอ่อน (ประสาธ ตีระนันท์, ม.ป.ป. : 17) สำหรับมรกตที่นั้น ป. เหมชะญาติ (2525 : 40-41) กล่าวว่าต้องดูที่ตำหนิซึ่งมีลักษณะเป็นปีกแมลงจักจั่น หรือที่เรียกกันว่าลายผักชี

ภวได้นำแหวนมรกตมาใช้เป็นเครื่องประดับของตัวละครในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง ได้แก่เรื่องรามเกียรติ์ ตอนท้าวลิศเตียนยกทัพไปช่วยท้าวสหัสมาลวันรบกับพระสากาลนาถ ท้าวลิศเตียนทรงท้าวมรงค์มรกต ดังนี้

ท้าวมรงค์มรกตใช้ครุฑ	ทรงมหามงกุฎประภัสสร
คอกไม้ทักคณพลกรรเจ็ยกจอน	จับศิลาปัททศิรอนมาขึ้นรถฯ
	(รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 124)

ในเรื่องอิเหนา เมื่อระตูปันจะราก็ัน ระตูปักมาหจัน ถวายราชชิดานและราชโอรสแก่อิเหนา สิ่งความระตูปผู้เป็นราชโอรสสวมท้าวมรงค์มรกต ดังคำประพันธ์ว่า

นางทรงพาหุรัตตรีสไตร	พระน้องใส่ทองกรก่องก่ง
พระพี่ใส่ไพฑูริย์ท้าวมรงค์	พระน้องทรงมรกตรจนา
	(อิเหนา : 143)

พระลักษมณ์วงศ์ในนิทานคำกลอนสุนทรภู่เรื่องลักษมณ์วงศ์ ภวกล่าวถึงการแต่งองค์ไว้ว่าทรงท้าวมรงค์กึ่งลิ้นนิ้วพระหัตถ์ ซึ่งมีท้าวมรงค์มรกตอยู่ด้วย คำประพันธ์ตอนนี้มีว่า

ท้าวมรงค์รังแตนพรัดน	นิ้วพระหัตถ์สอดใส่ทั้งลิ้นเสด็จ
มรกตนิรลควันชอคเพช	แต่ละเม็ดตีค่าถึงควารเมือง

(นิทานคำกลอนสุนทรภู่ (เล่มหนึ่ง) : 230)

แม้หลักฐานการใช้แหวนมรกตเป็นเครื่องประดับจะไม่ปรากฏว่ามีมาแต่สมัยใด แต่ในวรรณคดีพบว่าจะใช้แหวนเป็นเครื่องประดับสำหรับตัวละครมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โดยที่ก็กล่าวว่ามีมรกตนั้นมีลักษณะเหมือนไข่มุก และมีขนาดใหญ่

1.5 แหวนบุษราคัม บุษราคัมโบราณใช้ว่า "บุษราคัม" เป็นพลอยสีเหลือง มีรูปกำเนิดตามธรรมชาติเป็นรูปเหลี่ยมประมิต (ประสาธน์ คีระนันทน์, ม.ป.ป. : 20)

แหวนบุษราคัมปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยเรื่องสิงห์ไกรภพ ตอนพราหมณ์จินตาสื่อสารเมืองมารัน พราหมณ์จินตารับอาสาสำเนาสำนและข้ามรงค์จากสิงห์ไกรภพไปมอบให้นางสร้อยสุดาและพระโอรส ข้ามรงค์สองวงนั้นเป็นข้ามรงค์ทับทิมและข้ามรงค์บุษราคัม ดังคำประพันธ์ว่า

ทั้งทับทิมข้ามรงค์ให้หญิงนุช

กับวงบุษราคัมล้วนน้ำใส

เจ้าพราหมณ์รับอภิวันท์แล้วครรรโธ

มาจัดไพร่เจนทะเลลงเขตตรา

(นิทานคำกลอนสุนทรภู่ (เล่มสอง) : 99)

วรรณคดีไทยอีกเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงแหวนบุษราคัมคือเรื่อง พระอภัยมณี ซึ่งพระอภัยมณีได้มอบให้แก่สินสมุทรและสุดสาคร เมื่อสินสมุทรจะจากนางอุทพาภาก็ได้ฝากแหวนบุษราคัมไว้ให้ผูกข้อมือลูกที่กำลังจะเกิดมา ดังนี้

แล้วถอดข้ามรงค์บุษราคัมสุดอย่าง

ยื่นให้นางแล้วว่าพี่มีแต่แหวน

เก็บไว้เกิดเกิดลูกได้ผูกแทน

ถ้ามาตรมั้นชีวิตไม่บรรลือ

(พระอภัยมณี เล่ม 2 : 248)

จากบทประพันธ์ที่ปรากฏในวรรณคดีไทยดังกล่าวพบว่ากวีใช้แหวน
บุษราคัมเป็นเครื่องประดับสำหรับตัวละครน้อยครั้งและบอกลักษณะเพียงว่า
เป็นบุษราคัมที่มีน้ำใสเท่านั้น

1.6 แหวนเพทาย เพทายเป็นอัญมณีชนิดหนึ่งที่มีประกายสวยงาม
นิยมนำใช้กันอย่างแพร่หลาย เม็ดเล็กใช้ประดับเครื่องรูปพรรณ ส่วนเม็ดใหญ่
ใช้ทำแหวนหรือสายสร้อย เพทายมีหลายสี ได้แก่ สีเขียว สีเหลือง สีส้ม
สีน้ำตาล สีเขียวใบไม้ สีขาว และสีฟ้า เป็นต้น (ประสาธ ตีระนันท์,
พ.ป.ป. : 28)

วรรณคดีไทยที่กล่าวถึงแหวนเพทายมีเพียงเรื่องเดียวคือเรื่อง
อิเหนา ตอนที่ใช้ขันที่เขาปิ่นจะหრა เมื่อสีกขัตริย์วงศ์เทวา ได้แก่ ท้าวฤๅเป็น
ท้าวดาหะ ท้าวกาหลง และท้าวสิงหัดส์หรั จะเสด็จไปใช้ขัน ทั้ง 4 พระองค์
ทรงขำมรงค์เพทาย ดังคำประพันธ์ว่า

ตาบทิศกับทรงดวงระยับ

สังวาลบานพับกระสันสาธ

ทองกรแก้วคู่เพชรฉาย

ขำมรงค์เพทายเรือนสุบรรณ

(อิเหนา : 118)

1.7 แหวนไพฑูรย์ ไพฑูรย์หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเพชรดาแก้ว
เป็นอัญมณีที่มีสีเหลือง หรือสีเหลืองอมเขียวน้อย ๆ (ส.พลาญน้อย, 2534 :
108)

กวีกล่าวถึงแหวนไพฑูรย์ไว้ในเรื่องอิเหนา ตอนระศูปิ่นจะรักกัน
กับระศูปิกมาหั้นยอมแพ้อิเหนาถึงถวายราชธิดาและราชโอรส ในวันถวายตัว
นั้นราชธิดาคือนางมาหยาวิหมี และนางสกวระวาตี ต่างทรงขำมรงค์ไพฑูรย์
ดังคำประพันธ์ว่า

นางทรงพาหุรัตตรีสีไตร

พระน้องใส่ทองกรก่องก่ง

พระพี่ใส่ไพฑูรย์ขำมรงค์

พระน้องทรงมรกตรจนา

(อิเหนา : 143)

1.8 แหวนมุกดา มุกดาหรือมุกดาหาร พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2538 : 651) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง "น. ไข่มุก : ชื่อรัตนอย่างหนึ่งในพวกนพรัตน์ สีหมอกอ่อน ๆ"

วรรณคดีไทยที่กวีนำแหวนมุกดามาใช้เป็นเครื่องประดับของตัวละคร มีกล่าวไว้เพียง 1 เรื่อง คือเรื่องอิเหนา ตอนนางจินตะหราพาอิเหนาชมสวน อิเหนา นางจินตะหรา นางมาหาวิศมีและนางสการะวาทิจึงแต่งองค์ ทั้ง 3 นางต่างทรงขำมรงค์มุกดา คำประพันธ์มีดังนี้

พระทรงขำมรงค์เรื่องระยับ

นางใส่แหวนประดับมุกดาหาร

พระทรงชฎาก้าวสุรกาณฑ์

เสาวมาลย์ทรงมงกุฎพระบุตรีฯ

(อิเหนา : 219)

2 แหวนที่มีลักษณะรูปทรงต่าง ๆ

นอกจากใช้อัญมณีชนิดต่าง ๆ ประดับเรือนแหวนซึ่งเป็นแหวนวงเกลี้ยงแล้ว ช่างฝีมือบางคนยังออกแบบรูปทรงของแหวนให้แปลกออกไป ต่อจากนั้นจึงนำอัญมณีมาประดับอีกทีหนึ่ง แหวนซึ่งจำแนกตามรูปทรง ที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทย มีดังต่อไปนี้

2.1 แหวนเรือนครุฑ แหวนเรือนครุฑ คือแหวนที่มีหัวแหวนเป็นรูปครุฑกางปีก

สาเหตุที่นิยมแหวนเรือนครุฑ สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากอิทธิพลอินเดีย ทั้งนี้เพราะประเทศไทยกับอินเดียมีความสัมพันธ์กันทางวัฒนธรรมมาแต่โบราณ ทั้งวัฒนธรรมด้านศาสนา ขนบประเพณี ภาษาและวรรณคดี ในบรรดาวัฒนธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ไทยเรารับมาทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ในส่วนที่เป็นอิทธิพลทางด้านวรรณคดีนั้น สมโคธ เฝิงพงศา (2521 : 144) กล่าวว่าไทยเรารับเอาความเชื่อเกี่ยวกับครุฑและนาคมาจากวรรณคดีสันสกฤตและบาลีของอินเดียโดยรับมาทั้งทางตรงและประยุกต์มาใช้

สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับครุฑนั้น ฮมโดย เฝิงพงศา (2521 : 11) กล่าวไว้ว่า ชาวอินเดียเชื่อกันว่าครุฑเป็นพยานที่ทรงอำนาจอย่างน่าอัศจรรย์ เพียงแต่เอ่ยนามครุฑ 3 ครั้งก่อนนอนก็จะช่วยป้องกันอันตรายจากงูได้ นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่าหากใครได้ฟังเรื่องครุฑ หรือได้อ่านเรื่องครุฑในที่ประชุมมหาชน บุคคลนั้นจะได้ไปสู่สวรรค์ จากความเชื่อดังกล่าวนี้ แสดงว่าชาวอินเดียยกย่องครุฑมาก ทั้งนี้คงจะเป็นด้วยครุฑคือพาหนะของพระนารายณ์ เทพเจ้าองค์หนึ่งของชาวอินเดียนั่นเอง

นอกจากครุฑจะปรากฏอยู่ในวรรณคดีแล้ว ครุฑยังมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมไทยในด้านต่าง ๆ อีกหลายด้านที่สำคัญที่สุดคือ ไทยรับเอาหลักการปกครองแบบพระมหากษัตริย์ทรงเปรียบเสมือนเทพเจ้า ซึ่งเป็นลักษณะของพวกพราหมณ์ในอินเดีย โดยไทยได้รับหลักการปกครองนี้มาจากอ้อมจากเขมรเป็นส่วนใหญ่ (ประภัสสร บุญประเสริฐ และคณะ, 2521 : 33) หลักการปกครองที่เปรียบกษัตริย์เสมือนเทพเจ้าเริ่มใช้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สืบเกิดได้จากพระนามพระมหากษัตริย์มักจะมีคำว่า "ราม" ประกอบอยู่ ทั้งนี้เพราะถือกันว่าพระองค์เป็นองค์อวตารของพระนารายณ์ เทพเจ้าองค์หนึ่งของลัทธิพราหมณ์ พระมหากษัตริย์ทรงใช้ตราพระครุฑพ่าห์เป็นตราประจำตำแหน่งมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจนถึงสมัยกรุงธนบุรี (สมบัติ พลายน้อย, 2527 : 6-7) ธงพระครุฑพ่าห์ใช้เป็นธงลือนำพระราชยานในกระบวนพยุหยาตราคู่กันกับธงกระบี่ชูช โดยธงกระบี่ชูชอยู่ด้านซ้าย ส่วนธงพระครุฑพ่าห์อยู่ด้านขวา (สุพร แสงทักษิณ, 2530 : 22) และตราครุฑถูกนำมาใช้เป็นตราราชการของไทยมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบันนี้ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2526 : 151)

ในวรรณคดีไทยกล่าวถึงธงพระครุฑพ่าห์ว่าใช้ในกองทัพที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จกรีธาทัพไปด้วยพระองค์เอง ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ตอนสมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปรบกับพม่าว่า "ธ ให้อาทรนุชยุทธ บ่าชกบี่ชูชฝ้ายขาว โบกครุฑพ่าห์ฝ้ายขาว" (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2503 : 75) เป็นที่น่า

สิ่งเกิดว่ากวีนำของพระครุฑพ่าห์มาใช้ต่างจากความเป็นจริงตามที่ ยุพร
แสงทักษิณ กล่าวไว้ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะต่างยุคสมัยกัน หรือเพราะกวีมี
ข้อจำกัดเรื่องฉันทลักษณ์ก็อาจเป็นได้

ด้วยเหตุที่ครุฑมีความสำคัญดังได้กล่าวมาแล้ว จึงสันนิษฐานว่า
ในการทำเครื่องประดับสำหรับพระมหากษัตริย์น่าจะมีพระชามรงค์เป็นรูปครุฑ
อยู่ด้วย กวีจึงนำแหวนเรือนครุฑมาใช้เป็นเครื่องประดับของตัวละครด้วย
ดังปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-
จุฬาโลก ตัวละครสวมแหวนเรือนครุฑหลายตอน เช่น ตอนพระอิศวรจัดทัพ
ไปรบตรีบุรุษ เครื่องทรงของพระองค์มีชามรงค์เรือนครุฑ ดังคำประพันธ์ว่า

ดาบทิศทองกรมึงกรพด	พาหุรัตมรกตทับทิมคั้น
ชามรงค์เพชรเหลืองเรือนสุบรรณ	มงกุฎแก้วกุดันกรรเจียรจอน
	(รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 49)

กุมภกรณพระอนุชาของทศกัณฐ์เมื่อได้รับมอบหมายให้ออกรบกับ
ทัพพระราม 2 ครั้ง กุมภกรณทรงชามรงค์ครุฑทุกครั้ง คำประพันธ์มีดังนี้

แล้วทรงชามรงค์เรือนครุฑ	กรรภุมคชาวุธชิงชัง
งามสง่าตั้งท้าวเวสสุวิณ	จรรจวัลไปชั้นพิชัยรทฯ
	(รามเกียรติ์ เล่ม 2 : 454)

และ

เฟื้องห้อยพลอยแก้วมุกดาหาร	ทับทรวงดวงประพานทับทิมคั้น
พาหุรัตทองกรมึงกรพิน	ชามรงค์เรือนสุบรรณทางกร
	(รามเกียรติ์ เล่ม 2 : 529)

บทละครเรื่องอุณรุท ตอนอภิเษกพระอุณรุทกับนางศรีสุดา พระอุณรุท
ทรงข้ามรงค์เรือนครุฑ ดังนี้

ตามพิศของกรมังกรพิสดาร์	พาหุรัดมรกตทับทิมคั้น
ข้ามรงค์เพชรราชเรือนสุบรรณ	มงกุฎแก้วทศกรรเจ็ยกจอน
	(อุณรุท : 133)

ในเรื่องอิเหนา ตอนท้าวกาหลงเชิญสามกษัตริย์ คือท้าวฤๅเป็น
ท้าวคานหา และท้าวสิงหัดสำหรับ ไปประพาสเขาปิ่นจะหราว กษัตริย์ทั้ง 4
พระองค์ทรงข้ามรงค์เรือนครุฑ คำประพันธ์ตอนนั้นว่า

ต่างทรงข้ามรงค์เรือนครุฑ	กมลมงกุฎกรรเจ็ยกห้อย
อุบะทำด้วยเพชรเม็ดไม้เนื้อ	เหน็บกริชสาธสว้อฮกระสันองค์
	(อิเหนา : 1111)

บทละครนอกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า-
นภาลัย เรื่องสังข์ศิลป์ชัย ท้าวเสนาภูมิต่างองค์ก่อนเสด็จไปหาทางประทุม
พระองค์ทรงข้ามรงค์เรือนครุฑ ดังคำประพันธ์ว่า

ฉลององค์ทรงเครื่องเรื่องอร่าม	พิศดูตัวงามดั่งเทพบุตร
สอดทรงข้ามรงค์เรือนครุฑ	กลัวจะหลุดเลือกใส่ที่ได้นี้
	(บทละครนอก พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 : 526)

ในวรรณคดีไทยเรื่องพระอภัยมณี กวีกล่าวถึงแหวนเรือนครุฑประดับ
 บุษราคัมว่า พระอภัยมณีได้มอบให้แก่สินสมุทรและสุดสาคร เมื่อสินสมุทรพบกับ
 ศรีสุวรรณ ศรีสุวรรณจึงเกิดเห็นพระธำมรงค์ที่สินสมุทรสวมจึงสงสัยในความ
 สัมพันธ์ระหว่างสินสมุทรกับพระอภัยมณี คำประพันธ์ที่กล่าวถึงธำมรงค์
 เรือนครุฑมีว่า

ฝ่ายศรีสุวรรณวงศ์ในองอาจ
 เห็นธำมรงค์เรือนครุฑบุษรา

ไม่ขาดอินค่อคู่ตรงหน้า
 ของเชษฐาแน่นึกประจักษ์ใจ
 (พระอภัยมณี เล่ม 1 : 224)

จากบทประพันธ์ที่ยกมากล่าวแล้วทั้งหมดพบว่า แหวนเรือนครุฑซึ่ง
 กวีนำมาใช้เป็นเครื่องประดับของตัวละครในวรรณคดีไทยนั้น กวีจะกล่าวถึง
 รูปร่างลักษณะของตัวครุฑว่าเป็นครุฑที่กำลังกางปีก นอกจากตัวเรือนเป็นครุฑ
 แล้วยังประดับด้วยอัญมณีต่าง ๆ เช่น เพชร และบุษราคัม เป็นต้น

2.2 แหวนเรือนเก็จ แหวนเรือนเก็จหรือแหวนทรงเก็จ หมายถึง
 แหวนที่ทำรูปหัวแหวนชกกลอยเป็นเหลี่ยมสูงขึ้น ปัจจุบันไม่ค่อยเป็นที่นิยม
 เพราะเป็นรูปที่หมดสมัยไปแล้วโบราณ (หทัย หัตถยาภิรมย์, 2521 : 40)

แหวนเรือนเก็จที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทย เช่น ในบทละคร
 เรื่องรามเกียรติ์ กวีกล่าวถึงท้าวบาลีราชแต่งองค์ก่อนจะมาเยี่ยม
 ท้าวลิ้นเตียนว่าพระองค์ทรงธำมรงค์เรือนเก็จประดับเพชร ดังคำประพันธ์ว่า

ท้าวรงค์เรือนเก็จเพชรเหลือง
 กรรเจ็ยกลจอนกลทลดอกไม้ทัด

มงกุฎแก้วแก้วเรืองกาบสะบัด
 พระหัตถ์จับพระขรรค์ชั้นรดาฯ
 (รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 39)

ตอนทศกัณฐ์อุกฤษฏ์เป็นอีกตอนหนึ่งในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ที่กล่าวถึงทศกัณฐ์แต่งองค์ก่อนขึ้นฉัตรคูกองทัพบพระรามว่าทรงข้ามรงค์ เรือนแก้วประดับทับทิมรุ่ง ดังนี้

สอดมหาข้ามรงค์ประดับเพชร	ร่างรุ่งเรือนแก้วาบสะบัด
ทรงมงกุฎแก้วกรรเจือกทัต	ฮีบหัตถ์กมเทพสาตราฯ
	(รามเกียรติ์ เล่ม 2 : 365)

แหวนเรือนแก้วประดับมรกตในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ มีในตอนที่นางสีรียังศาลาไปเที่ยวสวน เครื่องทรงของนางสีรียังศาลาเป็นแหวนมรกต เรือนแก้ว คำประพันธ์ตอนนี้เป็น

ข้ามรงค์มรกตเรือนแก้ว	แก้วเพชรจำรัสประกาย
ดอกไม้ทศกัณฐ์กรรเจือกจอน	กราสมราชันอาชาชาญฯ
	(รามเกียรติ์ เล่ม 3 : 723)

ในบทละครเรื่องอุณรุท ตอนท้าวกรุงพาณปลอมชมนางสีจิตราที่ พระอินทร์แต่งองค์นางสีจิตราไปประพาสอุทยาน พระองค์ทรงข้ามรงค์ เรือนแก้วประดับเพชร ดังนี้

ตาบทิศทองกรเหราพด	พาหุรัดมรกตโชติช่วง
ข้ามรงค์เรือนแก้วเพชรพวง	มงกุฎแก้วแววดวงกมลธาร
	(อุณรุท : 91)

เป็นที่น่าสังเกตว่าแหวนเรือนแก้วที่กล่าวมาไว้ในวรรณคดีไทย ทุกเรื่อง นอกจากจะมีรูปทรงเป็นเรือนแก้วแล้วจะต้องประดับด้วยอัญมณี ชนิดต่าง ๆ ด้วย

2.3 แหวนงู แหวนงูคือแหวนที่ออกแบบเป็นรูปหัวงู วงแหวนทำเป็น
 หัวงูหางยาวมาบรรจบกันใกล้หัว ภาพจากคัมภีร์ (2519 : 123) กล่าวถึง
 แหวนงูว่า ผู้หญิงสามัญชนนิยมสวมแหวนงูกันมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และแหวนชนิดนี้หมดความนิยมในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ภาพจากคัมภีร์, 2529 : 300) ส่วน
 ประวัติศาสตร์เครื่องประดับของสุโขทัยก็มีหลักฐานว่า ในสมัยพระนางเจ้า-
 วิคตอเรียแห่งประเทศอังกฤษนั้น พระองค์ทรงออกแบบเครื่องประดับเป็นรูปงู
 กล่าวคือ แหวนหมั้นของพระองค์ทำเป็นรูปงูใหญ่และมีงูเล็ก ๆ ล้อมรอบ
 รูปแบบของเครื่องประดับอังกฤษสมัยนั้นจึงนิยมรูปงูตามพระราชนิยมไปด้วย
 ("อิทธิพลไทย...มิตินิยมของการออกแบบ, 2529 : 44-45) สำหรับ
 ประเทศไทยนั้นนอกจากแหวนงูแล้วยังค้นพบกำไลสัมฤทธิ์เป็นรูปงูที่บ้านเชียง
 อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี (ชิน อุตดี, 2515 : 29)

จากความนิยมแหวนงูและเครื่องประดับรูปงูนี้เอง กวีจึงได้นำ
 แหวนงูมาใช้เป็นเครื่องประดับของตัวละครในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง คือ
 ในเรื่องอิเหนา ตอนอิเหนาพานางวิษดาไปจากเมืองคันทา
 นางวิษดาทรงสวมรงค์รูปงู ดังคำประพันธ์ว่า

สว้อยประดับทับทิมสีประเกือง	ตาบจินดาค่าเมืองควารคู
เข็มขัดประจำสามกำมปู	ชามรงค์รูปงูเพชรเพลลา
	(อิเหนา : 554)

ในบทละครนอกเรื่องมณีพิชัย เมื่อนางฮอพระกลืนแปลงร่าง
 จากพราหมณ์กลับมาเป็นนางฮอพระกลืนตามเดิมเพื่อล่องใจพระมณีพิชัยนั้น
 คำประพันธ์กล่าวถึงเครื่องประดับอย่างหนึ่ง คือแหวนซึ่งเป็นแหวนเพชรรูปงู
 ดังนี้

สวมกำไลใส่แหวนงูเพชร	แต่ละเม็ดค่าเมืองเรืองฉาย
อรชรอ้อยนอันกริศกราย	ค่าเนินเดินชายเข้ามา

(บทละครนอก พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 : 357)

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน กวีกล่าวถึงแหวนงูหลายตอน เช่น
 ตอนนางสร้อยทองกับนางสร้อยฟ้าขึ้นเฝ้าพระพันวษา พระองค์ได้พระราชทาน
 สิ่งของเครื่องใช้ตลอดทั้งเครื่องประดับแก่นางสร้อยทอง เครื่องประดับ
 มีทั้งแหวนรั้งแค้น แหวนงู และคัมพู ดังคำประพันธ์คือ

แหวนเรือนรั้งแค้น <u>แหวนงู</u>	คัมพูระฮ้าเพชรเก็จก่อง
ผ้าฮกทองยกไหมสไบกรรอง	ทั้งสิ่งของส่วนพี่เลี้ยงกัลสา
	(<u>ขุนช้างขุนแผน</u> : 782)

จากการศึกษาประวัติและลักษณะของแหวนงูพบว่ากวีใช้แหวนงู
 ในวรรณคดีไทยเรื่องอิเหนา เป็นเรื่องแรกและแหวนงูส่วนใหญ่จะเป็นแหวน
 ที่ประดับเพชรตามความนิยมของสังคม

2.4 แหวนรั้งแค้น แหวนรั้งแค้นคือแหวนที่หัวมีทรงคล้ายรูปดอกบัวแฉก
 (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2538 : 691) ขุนนาง
 ข้าราชการและสตรีในราชสำนักในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า-
 เจ้าอยู่หัว นิยมสวมแหวนรั้งแค้นนี้ไว้ (กาญจนาคพันธุ์, 2519 : 72)

ในเรื่องอิเหนา กวีกล่าวถึงแหวนรั้งแค้นตอนนางมหาวิศมีและ
 นางสภาราวาตีขึ้นเฝ้านางจินตะหรา นางทั้งสองต่างสวมแหวนรั้งแค้น ดังนี้

สัพพะเพชรพรณรายลายกุดัน	ห้อยอุบะปะกันเป็นพวงพู่
ธำมรงค์รั้งแค้นแหวนงู	โถมตรูกรวมงกุกุพระบุตรี
	(<u>อิเหนา</u> : 206)

แหวนรังแตนอาจใช้อัญมณีประดับด้วยก็ได้ ในเรื่องอิเหนา
อีกตอนหนึ่ง กล่าวถึงนางสนมเมืองดาหาแต่งตัวไปร่วมพิธีโสกันต์สี่ชะตราว่า
นางสนมเหล่านี้สวมแหวนรังแตนเพชร ดังคำประพันธ์ว่า

ได้แก้อัญมณีล้วนเพื่อนกันผัดหน้า	เขียนคือสุดตาแล้วต้มไฟ
บ้างสอดแหวนรังแตนเพชรเจือระเิน	ล้อมกำไลใส่สร้อยลูกมะยม

(อิเหนา : 801)

ในเสภา เรื่องขุนช้างขุนแผน ก็กล่าวถึงแหวนรังแตน ตอนที่ขุนช้าง
แต่งตัวไปในงานเทศน์มหาชาติดังนี้

ครั้งนี้จะแต่งไปให้ซึ่งฮวด	จะไปอวดนางพินให้ยิ้มอยู่
นิ้วก็อ้อยใส่รังแตนแหวนงู	นิ้วที่เือกชุนั้นแหวนเพชร

(ขุนช้างขุนแผน : 58)

นิทานคำกลอนสุนทรภู่เรื่อง ลักษณวงศ์ พระลักษณวงศ์ทรงข้ามรงค์
รังแตนตอนแต่งองค์เสด็จไปเมืองพรหมทัต คำประพันธ์ตอนนี้คือ

ข้ามรงค์รังแตนเพชรรัตน์	นิ้วพระหัตถ์สอดใส่ทั้งสิบเสด็จ
มรกตพิรอดล้วนสอดเพชร	แต่ละเม็ดดีค่าถึงควารเมือง

(นิทานคำกลอนสุนทรภู่ (เล่มหนึ่ง) : 230)

จากการศึกษาพบว่าผู้นำแหวนรังแตนมาใช้ในวรรณคดีมาตั้งแต่
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยเป็นแหวนรังแตนที่ประดับ
อัญมณี เช่น เพชรและนพรัตน์บ้าง ไม่ประดับอัญมณีใด ๆ บ้าง

2.5 แหวนมณฑป แหวนมณฑปหมายถึงแหวนที่มีหัวเป็นยอด
แหวนชนิดนี้เป็นแหวนที่ออกแบบหัวให้เป็นยอดแหลม 1-2 ชั้นขึ้นไป บนยอด
ฝังทับทิม 1 เม็ด สตรีในราชสำนักในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว นิยมสวม (กรมศิลปากร, 2535 : 161) จนถึงสมัยพระบาท-
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ความนิยมแหวนดังกล่าวนี้จึงหมดไป
(กาญจนาคพันธ์, 2529 : 300)

แหวนมณฑปมีกล่าวอยู่ในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง ดังนี้

บทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน-
ภาลัย เรื่องไกรทอง ตอนนางวิมาลาตามไกรทองมาจากถ้ำ ก่อนจะมา
นางได้เก็บสิ่งของต่าง ๆ มาด้วย ซึ่งมีทั้งเสื้อผ้า เงินทองตลอดไปถึง
เครื่องประดับ คือ แหวนหัว¹ และแหวนมณฑป คำประพันธ์ตอนนั้นว่า

จึงลุกเข้าไปในห้อง

จัดแจงสิ่งของจะตามหัว

ผ้าผ่อนเงินทองของแต่งตัว

แหวนหัวแหวนมณฑปครบถ้วน

(บทละครนอก พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 : 300)

ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เมื่อพระพันวษาประทานนางสร้อยฟ้า
ให้พระไวย พระองค์ได้ประทานสิ่งของต่าง ๆ พร้อมแหวนมณฑปและเงินให้
ดังคำประพันธ์ว่า

ทวีกระจกเครื่องเบ็งแต่งให้ครบ

แหวนมณฑปนพเก้าประดับ

พานหมากนากทองสองสำรับ

กับเงินห้าซึ่งหิ้งโต๊ะพาน

(ขุนช้างขุนแผน : 805)

¹ แหวนหัว น. แหวนที่มีงวงพลอยเม็ดใหญ่เม็ดเดียวบนชั้น
(มานิต มานิตเจริญ, 2519 : 1058)

พระอภัยมณีต่อนางละเวงเลี้ยงโตะที่สวน กวีได้กล่าวถึงแหวน
มณฑปว่า หัสไชยได้ทรงหยอกล้อและชิงปล้ำถอดข้อมรงค์ของนางสร้อยสุวรรณ
นางจันทร์สุดา ข้อมรงค์ดวงหนึ่งเป็นข้อมรงค์มณฑปประดับด้วยนพรัตน์ ดังนี้

พงศ์กษัตริย์ชัฏศิลาบรรดาเสวย	แก่งเมินเจษตามประสาอัชฌาสัย
ด้วยยังเยาว์เฒ่ามาสบสายใจ	พระหัสไชยชิงปล้ำถอดข้อมรงค์
เพชรวังแดนแหวนมณฑปนพรัตน์	มาใส่หัตถ์ขึ้นชมสมประสงค์
แก่งเลี้ยงล้อช้องน้องทั้งสององค์	นางโถมชองกให้มิได้แคลง

(พระอภัยมณี เล่ม 2 : 235)

เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อกวีกล่าวถึงแหวนที่มีรูปทรงต่าง ๆ เช่น
แหวนเรือนครุฑ แหวนเรือนเก็จ แหวนวังแดน และแหวนงู กวีมักจะกล่าวถึง
ลักษณะที่ใช้ประดับบนตัวเรือนด้วย แต่สำหรับแหวนมณฑปกวีจะไม่กล่าวถึงลักษณะ
ใด ๆ ที่ประดับอยู่เลย ทั้งนี้เพราะแหวนมณฑปใช้ทับทิมประดับบนตัวเรือน
อยู่แล้วนั่นเอง

2.6 แหวนพิรอด คือแหวนที่ถักด้วยผ้ายันต์หรือด้ายดิบ ถ้าเป็นผู้มีฐานะ
ร่ำรวยก็ทำด้วยทองคำเป็นเส้นถักประสานขึ้นเป็นหัวสูงขึ้นมา (กรมศิลปากร,
2535 : 160) ผู้ชายสามัญชนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
จะนิยมสวมแหวนพิรอดในเวลาออกศึกหรือประกอบพิธีกรรมบางอย่าง
(กาญจนาภคพันธ์, 2519 : 73) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว ผู้ชายสามัญชนก็ยังคงนิยมสวมแหวนพิรอดเป็นเครื่องรางของขลัง
(กรมศิลปากร, เรื่องเดียวกัน : 167)

วรรณคดีไทยที่กล่าวถึงแหวนพิรอดมีอยู่ 2 เรื่อง คือเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย เมื่อท้าวแสนนุกูณฑ์แค้นจะออกไปรบ พระองค์ทรงขำมรงค์พิรอด เป็นเครื่องรางของขลัง ดังคำประพันธ์ว่า

ว่าพลางทางเสด็จเข้าที่สร้าง	แต่งองค์อีกทักทิกักกัก
คาดตะกรุดลงยันต์ไปกันยักษ์	เอาแหวนถักพิรอดสอดนิ้วชี้

(บทละครนอก พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 : 508)

วรรณคดีไทยอีกเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงแหวนพิรอด คือเรื่อง ลักษณวงศ์ ตอนพระลักษณวงศ์แต่งองค์จะเสด็จไปเมืองพรหมทัต พระองค์ทรงขำมรงค์ถึง 10 นิ้วพระหัตถ์ โดยมีขำมรงค์พิรอดอยู่ด้วยวงหนึ่ง¹

จากวรรณคดีไทยดังกล่าวข้างต้น กวีนำแหวนพิรอดมาใช้เป็นเครื่องรางของขลังสำหรับตัวละครโดยไม่ได้พรรณนาถึงลักษณะของแหวน นอกจากบอกว่าเป็นแหวนถักและแหวนพิรอดจะไม่มีอัญมณีประดับเพราะแหวนชนิดนี้ไม่ได้สวมเพื่อความสวยงาม

2.7 แหวนวงเกลี้ยง คือแหวนที่ไม่มีลวดลายและอัญมณีประดับ ("ประวัติการแต่งกายของคนไทย", 2525 : 56)

วรรณคดีไทยที่กวีให้ตัวละครสวมแหวนวงเกลี้ยง คือเรื่อง อิเหนา กล่าวถึงนางสาม ซึ่งซิมแหวนของเพื่อนมาสวมเพื่อไปร่วมพิธีโสกันต์ของสีหะตรา แหวนวงดังกล่าวเป็นแหวนทองวงเกลี้ยง ดังคำประพันธ์ว่า

นางนางบ้างไปเกี่ยวชู้ชبيب	ซิมหีบแหวนทองของเพื่อน
นั่งปรับทุกข์รื้อนวนอนเตือน	ศรีเนบิค เปื้อนบอกชู้ก็ติดกัน

(อิเหนา : 388)

¹ คำตัวอย่างคำประพันธ์ ในหน้า 41

การศึกษาเรื่องประวัติและลักษณะของแหวนที่ปรากฏในวรรณคดีไทย พบว่าวรรณคดีไทยที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ ตัวละครจะนิยมสวมแหวนเพชร ซึ่งถือว่าเป็นอัญมณีที่มีค่าสูงสุด และได้รับความนิยมมากที่สุดในสมัยนั้น และแหวนที่สวมก็มีการประดิษฐ์เป็นรูปทรงต่าง ๆ เช่น แหวนเรือนครุฑ แหวนเรือนกั๊ก แหวนรังแตน แหวนงู แหวนมณฑป และแหวนพิรอด แสดงให้เห็นว่าวรรณคดีไทยสามารถสะท้อนวัฒนธรรมการแต่งกายของคนในสังคมได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะในเรื่องความนิยมใช้แหวนเป็นเครื่องประดับร่างกาย เมื่อคนนิยมใช้แหวนลักษณะอย่างไร กวีก็กำหนดให้ตัวละครส่วนใหญ่ในวรรณคดี ใช้แหวนในลักษณะเดียวกัน